

עצה זו, והביא ראיה ממה שהביא הפתחי תשובה (סי' ק"כ סק"ז) בשם הפמ"ג (או"ח תנ"א מש"ז סק"ו) דכתב, הקונה בלע"ך מעכו"ם ומנקבו ועושה ממנו ריי"ב אייזע"ן (hand grater) יטבלנו בלא ברכה, דדוקא לוקח כסף מעכו"ם ועושה ממנו גביע פטור מטבילה דדפנים חדשות באו לכאן, אבל השינוי מבלע"ך לריי"ב אייזע"ן אינו שינוי גדול וצריך טבילה. ומדייק מזה דאם עשיית ריי"ב אייזע"ן מבלע"ך לא חשוב שינוי לפוטרו מטבילה, כ"ש וכ"ש שכפיפת הדפנות ויישורם אין זה שינוי חשוב לפוטרו מטבילה, אף אי נימא דאין עליו תורת כלי בשעת כפיפתם עכ"ד.

אלא שעדיין אינו מובן לדבריו מאי שנא שאלתינו מדין של צינורא לפי הנך פוסקים הסוברים דתלוי בדיני טומאה וטהרה, והפמ"ג לכאורה אינו מדמהו לדיני טומאה וטהרה וכמו שנתקשה כבר בדבריו בערוגת הבשם הנ"ל ע"ש, א"כ לפי הנך פוסקים שסוברים דתלוי בדיני טומאה וטהרה עדיין יש לומר דמהני עצה זו כמו בדין צינורא וצ"ע.

סוף דבר לדינא עדיין צ"ע אי מהני העצה לקלקל כלי אלומיניום ולהחזירו כדי לפוטרו מטבילה, הן אם נאמר דתלוי בדיני טומאה וטהרה והן אם נאמר דאינו תלוי בטומאה וטהרה. [ובשו"ת והרים הכהן ח"ג סי' נ"ג השיב דדעתו דלא מהני עצה זו ע"ש].

הרב אליעזר מור

ר"מ בישיבת אור התלמוד, סאן לואיס, צרפת

טלטול אברי גוף האדם בשבת

א. נודע בכל תפוצות ישראל המעשה הנורא שהובא באור זרוע (הלכות ראש השנה סי' רע"ז) על הקדוש ר' אמנון ממגנצא מחבר הפיוט ונתנה תוקף אשר נאמר בסילודין ע"י קהל עדת ישורון בר"ה וביום הכיפורים. והנה ז"ל האו"ז שם (בתו"ד) אחר הדברים האלה קרב מועד והגיע ראש השנה, ביקש מקרוביו לשאת אותו לבית הכנסת עם כל פרקי אצבעותיו המלוחים ולהשכיבו אצל ש"צ ויעשו כן עכ"ל, ותמוה מאד איך נשאוהו בר"ה עם פרקי אצבעותיו המלוחים, והרי מוקצה נינהו דהא לא חזו והוו מוקצה מחמת גופו כמת. ואמנם זה ברור שהמיטה ששכב עליה לא היתה בסיס לדבר האסור דהא גם ר' אמנון שכב עליה (כמבואר שם) וא"כ הוה בסיס לאיסור ולהיתר וההיתר חשוב יותר ולא נעשה בסיס בכה"ג, אך מ"מ תמוה דהא הלכה פסוקה בשו"ע (או"ח סי' ש"ט ס"ג וסי' ש"י ס"ח) דחובה לנער המוקצה אם לא במקום הפסד ממון, והכא הרי לא היה הפסד ממון וא"כ היו צריכים לנער, ואם לא היה אפשר כגון שהיה זה מצער את רבי אמנון הרבה מחמת מחלתו עכ"פ היו צריכים להעבירו

למיטה אחרת וכמו גבי מוקצה, ואיך היה מותר לשאת אותו כך, והיא קושיא אלימתא.

(והעירוני דבסדר הדורות הביא ג"כ מעשה זה אך בשינוי לשון וז"ל אחר הדברים האלה צוה ר' אמנון להוליכו ביום ר"ה לבית הכנסת אצל השליח ציבור עכ"ל ולא הזכיר כלל פרקי אצבעותיו, ולפי"ז ל"ק ולא מידי. וכתב שם שהוא מועתק ממחזור שהועתק מכת"י האור זרוע, אמנם באור זרוע שלפנינו איתא כנ"ל שצוה שישאווה עם פרקי אצבעותיו.)

ומריש הוה אמינא בדרך אפשר ראולי נשאוהו קודם ראש השנה וכלשון האור זרוע "קרב מועד והגיע ר"ה", ושוב התבוננתי דאדרבה מלשונו משמע דרק אחר שהגיע ראש השנה נשאוהו וכן משמע מהמשך לשונו יעו"ש. וגם לא מסתבר כלל דנשאוהו קודם ראש השנה והביאוהו אצל הש"ץ מערב ר"ה ושכב שם באותו מקום עד ר"ה בבוקר בשעת חזרת הש"ץ של מוסף, והדרא קושיא לדוכתיה איך נשאוהו בר"ה ולהיכן הלך איסור מוקצה.

ושאלתי דבר זה לכמה ת"ח גדולים, וחכם אחד אמר לי די"ל בפשיטות שגויים נשאוהו דהוי שבות דשבות לצורך מצוה, דהא כל כוונתו בזה שישאוהו עם פרקי אצבעותיו היה כדי לקדש את השם הגדול והנורא, ושבות דשבות לצורך מצוה שרי (כמבואר בסי' ש"ז). אמנם לענ"ד דבר זה לא ניתן להאמר, משום שלשון האו"ז שם הוא "ביקש מקרוביו לשאת אותו" ומוכח שקרוביו היו אלה שנשאוהו ולא גויים, ודוחק גדול לומר שביקש מקרוביו שיאמרו לגוי לשאת אותו, דלא משמע כן כלל וא"כ הקושיא במקומה עומדת.

והגר"י צ"ק ינובסקי שליט"א (ראש כולל עטרת שלמה בעיה"ק צפת) אמר לי די"ל דההגמון ציוה שפרקי אצבעותיו יהיו לצדו במיטה אחת, וא"כ מיקרי אי אפשר לנער ושרי בכה"ג. (ויתכן שציוה כן בפיקוח נפש, אמנם אפילו אם רק הזהיר כן באזהרה חמורה של עונש או קנס גדול וכה"ג ג"כ מיקרי אי אפשר לנער, דלא גרע מהפסד ממון דמיקרי אי אפשר לנער משום זה ושרי.) והביא ראיה לזה דהא באמת תימה גדולה היא למה לא קברו את האברים מיד, הלא יש עליהם חיוב קבורה. ועוד למה מלחום (דהא באו"ז מבואר שפרקי האצבעות היו מלוחים), וע"כ כנ"ל דההגמון אסר לקוברם וציוה שיהיו אתו במיטה אחת לימים ארוכים, ולהכי מלחום כדי שיתקיימו, וכידוע שטבע המלח להאריך חיי הבשר, וציוה ההגמון כן למען יראו כולם העונש שקיבל וישמעו ויראו עכ"ד. ובאמת כן מוכח מתחילת לשון האו"ז שכתב וז"ל ויהי ככלותם לקצץ צוה הרשע להשכיב את ר' אמנון במגן אחד וכל פרקי אצבעותיו לצידו עכ"ל, וא"כ מסתבר מאד שלא ציוה כך רק לשעה אלא שכן יהיה גם בביתו. אלא דלפי"ז יש להעיר קצת למה הוצרך לומר להם אח"כ שישאוהו עם פרקי אצבעותיו לבית הכנסת, הא כיון שההגמון ציוה שיהיו לצידו א"כ ממילא כשישאוהו ישאו גם את האברים. ואולי רצה

לומר להם זה גופא שלא יחששו מאיסור מוקצה משום דמיקרי א"א לנער וישאווהו עם פרקי אצבעותיו.

וידידי האברך המופלג הרב דב שמעון שיחי' אמר לי די"ל ע"פ שיטת האו"ז גופיה (הלכות שבת סי' פ"ו אות ד') דבסיס לאיסור ולהיתר (וההיתר חשוב יותר) שרי בטלטול לכתחילה וא"צ לנער כלל אפי' היכא דליכא הפסד, ופליג בזה על כל הראשונים (וע"ש באור זרוע שכתב דהוא מחלוקת הסוגיות ופסקי' כרבא דבתראה הוא ושרי ואכמ"ל). ולפי"ז האו"ז אזיל בזה לשיטתיה ולא קשיא מידי עכ"ד. והנה תירוץ זה מתוק הוא, אכן כ"ז היה ניחא אם היה המעשה באו"ז גופיה, אבל כיון שהיה המעשה בר' אמנון מאן יימר לן דסבר בזה כהאו"ז, והרי רוב הראשונים פליגי עלי' וכן נפסק בשו"ע וכנ"ל, וא"כ אכתי יש להקשות על ר' אמנון היאך עשה כן.

עוד תירץ הנ"ל די"ל דר' אמנון היה כ"כ חולה וחלש עד שא"א היה אפי' להעבירו למיטה אחרת וכ"ש לנער המיטה מהמוקצה בעודו שוכב עליה, וממילא מיקרי אי אפשר לנער ושרי וכנ"ל עכ"ד. אמנם דחוק קצת לאוקמי בהכי וצ"ע. [ואחד רצה להוכיח כן מהא דמיד אחר שאמר ר' אמנון ונתנה תוקף וכו' נסתלק מן העולם בקדושה ובטהרה וכדאיתא באו"ז, וחזי' דהיה במצב של פיקוח נפש. אכן אי"ז ראייה כלל, די"ל שלא היה כלל במצב של פיקוח נפש, אלא דאחר שקידש שם שמים באופן מופלא כזה זכה ועלתה נשמתו מיד לגנוזי מרומים להתענג מטוב ד', וכלשון האו"ז שם "ועליו נאמר מה רב טובך אשר צפנת ליראיך וכו'". ומלבד זה אם באמת היה במצב של פיקוח נפש מסתבר שלא היו נושאים אותו כלל, וכמו גבי גוסס שאסור להזיזו.

והנה כל זה הוא אם באמת היה חולה ומשום כך לא היה אפשר להזיזו, אמנם זה ברור דאין ליישב ולומר דהיה זה טירחא מרובה להזיזו ומשו"ה מיקרי א"א לנער, חדא דאי"ז טירחא כ"כ, ועוד דאפילו היה זה טירחא מרובה ס"ל לרוב האחרונים דאסור, ואפי' המג"א (בסי' ש"ט סק"ד) שהתיר במקום טירחא מרובה כבר פירש המחצית השקל דבריו דכוונתו רק לטירחא מרובה מאד ולא טירחא מרובה סתם (וע"ש עוד באורך ביאור דבר זה). ולא מסתבר שהיה שם טירחא מרובה מאד להעבירו למיטה אחרת, וכן לא מסתבר שלא היתה שם מיטה אחרת, וא"כ אי"ז מיישב כלום.

והגר"א קופמן שליט"א (ר"מ בישיבת אור התלמוד בסאן לואי) רצה ליישב דכיון דיש בזה צורך מצוה לקדש את ד' הגדול והנורא מיקרי א"א לנער, דהא א"א לקיים המצוה באופן אחר, ולא גרע מהפסד ממון דשרינן משום כך ואדרבה עדיף מיניה. ונהי דלא שרינן מטעם מצוה טלטול מוקצה בהדיא (אעפ"י שגם בזה מצאנו שיטות חלוקות, יעוי' בקה"י ביצה סי' ו') מ"מ כאן שאינו אלא ע"י דבר אחר והיכא דא"א הא מותר ה"ה במקום מצוה דשרי עכ"ד. והדברים מחודשים מאד דלא אישתמיט לחד מהפוסקים שיזכיר היתר זה דצורך מצוה והוזכר רק מקום הפסד, ועוד

דגם אי נימא דכבריו דבמקום מצוה שרי, אכתי יש מקום לחלק בין מצוה חיובית למצוה קיומית, דהא הכא לא היה מחוייב לעשות כן, ועוד דהא אפילו במקום הפסד והיכא דא"א לא שרינן כי אם היכא דכוונתו לצורך דבר המותר אבל אם כוונתו לצורך דבר האסור שלא תיפסד וכדו' אסור, וכמבואר במ"ב (סי' ש"ט ס"ק י"ד), וא"כ גם אי נימא דבמקום מצוה מותר מ"מ כיון דכוונתו היתה בהדיא גם לצורך דבר האסור דהיינו לטלטל האברים (וכמו שמוכח באו"ז) אסור בכל גונא. וא"כ נפל כל ההיתר הזה, דממ"נ אם אפשר לקיים המצוה בלא טלטול דבר האסור תלוי רק באם יש כאן הפסד בניעור (ואם יש הפסד מותר אפי' בלא צורך מצוה), ואם א"א לקיים המצוה בלא טלטול דבר האסור אין שום היתר כיון דכוונתו בהדיא לצורך דבר האסור וכנ"ל.

גם ברור דאין לומר דייחדו מלפני ר"ה לצורך זה חדא דלא שייך לייחד כה"ג, דלא מצינו יחוד אלא בדבר שמשמש בו אח"כ בתור כלי, אבל לא כשכוונתו רק להראות את האברים ברבים ולא להשתמש בו, ועוד דבכה"ג לכו"ע בעי' יחוד לעולם (וכמו שמבואר בסי' ש"ח סכ"ב ע"ש), והכא בודאי לא יחדו לעולם דהא צריך קבורה ופשוט.

ב. והיה נראה לדון היתר חדש ברין זה לטלטל אברים שנתלשו, והוא ע"פ המציאות בזמננו שכהיום ע"פ הרפואה הרבה פעמים ניתן לחבר שוב אברים שנחתכו מהגוף וחוזרים להחיותם ע"י ניתוח כמאז ומקדם, ודין זה נוגע מאד למעשה בשן תותבת או בכתר וכדו' שנפל וכוונתו להחזירו אחר השבת ע"י רופא, דלפום ריהטא הוא מוקצה גמור, אמנם ע"פ מה שיתבאר בעז"ה יתכן דמותר לכתחילה לטלטלם. [ואמנם כמוכחן אי"ז מיישב הקושיא הנ"ל מר' אמנון, דהלא בזמננו לא נתחדשה עדיין חכמה זו ובלא"ה לא היתה דעתו כלל להחזירם].

בשבת קכב: גרסי' במתני' כל הכלים ניטלין בשבת ודלתותיהן עמהן אף על פי שנתפרקו (בשבת) שאינן דומין לדלתות הבית לפי שאינן מן המוכן, ופירש"י וז"ל ואע"פ שנתפרקו הדלתות מן הכלים ניטלין, ואין דומין לדלתות הבית שאין ניטלין לפי שדלתות הבית אינן מן המוכן לטלטל שאינן כלי אבל אלו הן כלי אגב אביהן עכ"ל (וכ"כ הריטב"א). ומבואר מדברי רש"י דתליא רק אם יש עליו שם כלי, ומה דאסור בדלתות הבית היינו משום דאין עליהם שם כלי אבל אם היה עליהם שם כלי היה מותר. אמנם הרמב"ם (בפ' כ"ה מהל' שבת ה"ו) פליג ע"ז וז"ל דלתות הבית אע"פ שהן כלים לא הוכנו לטלטל לפיכך אם נתפרקו אפי' בשבת אין מטלטלין אותן עכ"ל, ומבואר דאפי' אם יש ע"ז שם כלי אסור כיון דלמעשה לא הוכן לטלטל^ה כיון דכוונת האדם להחזירו אח"כ

^ה ודרך אגב מבואר דמה שמטלטלין אותו בפתיחת וסגירת הדלת לא מיקרי טלטול, דהדלת סובבת על ציריה ובמקומה עומדת, וכ"כ האחרונים ע"י במג"א סי' ש"ח ס"ק י"ט ובמחצית השקל שם.

ולחברו לבית, משא"כ דלת כלי מקרי מוכן לטלטול ואי"ז רק דמוכן אגב עיקרו, אלא דכיון דהארון מוכן לטלטול ממילא גם הדלת מוכנה לטלטול דכשמטלטל הארון מטלטל גם הדלת משא"כ בדלתות הבית, וכ"כ גם הר"ח בפירושו וז"ל לפי שאין דומין דלתות הכלים לדלתות הבית כי דלתות הבית קבועין בקרקע ולא הוכנו להטלטל אבל הכלים הוכנו לטלטול וכ"ש דלתותיהן עכ"ל.

והנה בדלתות הכלים דמותרין בטלטול וכנ"ל א"צ שיהיו ראויין למלאכה כלשהי אלא אפילו אם אינן ראויין כלל למלאכה אחרת מותר, כמש"כ המ"ב (סי' ש"ח ס"ק ל"ה בתו"ד) וז"ל משום דאכתי כלי הוא שראוי להתחבר עם הכלי וע"כ מותר לטלטלן אפילו מחמה לצל אפילו כשאין ראויין למלאכה אחרת כלל, וכ"ז בדלתות הכלי דכניסוי כלי חשובין, אבל בדלתות הבית או החלונות אע"פ שראויין לאיזה תשמיש וככלי חשובין מ"מ כיון שלא הוכנו לכך אסורים בטלטול דסתמן עומדין להתחבר עם הבית, ולכן אסור בין נתפרקו בחול ובין בשבת עכ"ל, ומקורו מהפמ"ג. ואף דיש כמה ראשונים דפליגי וס"ל דבעי' שיהיה ראוי עכ"פ לשום מלאכה מ"מ כבר הכריע בזה הכהן הגדול מאחיו במ"ב דשרי.

והשתא נבוא לעניננו, דהנה אברים אלו או שן תותבת וכדו' דעתו להחזירם לאחר השבת וכנ"ל, ומאידך אינן ראויין לשום מלאכה, ויל"ע אם דינם כדלתות הבית ואסורין או דמיא לדלתות הכלים ומותרים. והנה לשיטת רש"י הנ"ל נראה ברור דמותר ודינם כדלתות הכלים, דהא לרש"י לא תליא אם הוכן לטלטל אלא רק אם יש עליו שם כלי, ולפי"ז גם אברים מותרים בטלטול אם דעתו להחזירם, דאף דאין עליהם שם כלי מ"מ לא הצריך רש"י שיהיה עליו שם כלי אלא בדלת דבלא שיש עליו שם כלי אסור לטלטלו, ולהכי כתב דמיקרי כלי אגב אביו, אבל אדם הא מותר בטלטול משום שהוא אדם [ואכמ"ל בראיות שהיתר טלטול אדם אינו משום שהוא כלי אלא משום שהוא אדם ופשוט] וא"כ גם אברים אלו מיקרו אדם ע"ג אביהן, דעיקר ההיתר לרש"י הוא משום דיש עליו דינא דאביו, וכמו דאדם מותר בטלטול כן גם אברים שנתלשו ממנו מותרים אם דעתו להחזירם ואף כשאין ראויין למלאכה אחרת וכנ"ל. אמנם לפי הרמב"ם יש לדון בזה, דהא לשיטתו תלוי אם הוכן לטלטל, וא"כ יש להסתפק אם אברים מקרו מוכנים לטלטל, דנהי דמוכנים לטלטל בטלטול האדם מ"מ אינם מוכנים לטלטול בפנ"ע, דכאשר מטלטלים אדם אי"ז מוגדר שמטלטלים את עצבעותיו וכדו' אלא מטלטלים את האדם וממילא כל אבריו בכלל, אבל אבריו גופא אינם מוכנים לטלטול, משא"כ דלת הכלי אפי' כשמטלטלים את הכלי יש כאן טלטול נפרד כביכול של הדלת, דהדלת והכלי ב' דברים הם שחברו יחדיו אבל לא היו כן מעולם מתחילת ברייתם ולהכי מיקרי הדלת מוכן לטלטל. ומאידך י"ל דלא שנא, וכל שבפועל מטלטלים אותו מיקרי מוכן

לטלטל ושרי, וצ"ע. ונמצא דלרש"י ברור דשרי ולהרמב"ם יש להסתפק בזה, וצ"ע למעשה דמהאחרונים משמע דנקטו כדעת הרמב"ם הנ"ל.

איברא דאיכא למישדי נרגא בכל הנ"ל משום תרי טעמי, חדא דדעת התוס' רי"ד (בשבת קכב: בסוגיא הנ"ל) היא דכל מה דשרי בדלתות הכלים היינו כשאין צריך מעשה אומן להחזירם, אבל אם צריך מעשה אומן להחזירם אסור (וביאור הדבר דאז אי"ז טפל ומוכן אגב אביו כיון דצריך מעשה מיוחד להחזירו ואי"ז כמחובר ועומד וכאילו אינו כלי, ולדעת הרמב"ם מיקרי אינו מוכן לטלטל עי"ז), והביאוהו להלכה מרנן הגרשז"א (שלמי יהודה פ"ג ס"ג ובהערה ט"ו) והגרנ"ק (חוט שני ח"ג פרק נ"ד סק"א) וכ"ה באז נדברו (ח"ז סי' מ"ז), ולפי"ז יהא אסור לטלטל האברים הנ"ל דהא צריך מעשה אומן של רופא להחזירם.

ועוד דבכפתור שנפל דעת מרן הגריש"א זללה"ה (שלמי יהודה פ"ג ס"ג הערה י"ד) דאם כי מותר בטלטול מעיקר הדין דהוי כדלתות הכלים מ"מ ראוי להחמיר בזה, משום דשאני מדלתות הכלים דמחזירים אותנו כמו שהוא בלא מעשה חיצוני, משא"כ בכפתור צריך תפירה והיינו מעשה מחודש כדי להחזירו (וביאור הדבר כנ"ל דבכה"ג אינו טפל ע"ג אביו כיון דצריך פעולה חיצונית לזה). ולפי"ז גם בשינים וכדו' ראוי להחמיר דגם בהו צריך דיבוק או תפירה וכו', אכן דעת מרן הגרשז"א (שש"כ פט"ו הערה רכ"א) דאינו מוקצה ושרי בטלטול, ולפי"ז גם כאן שרי. [ובאגרות משה (או"ח ח"ה סי' כ"ב אות כ') כתב דהוא מוקצה גמור כיון דאינו ראוי לשום מלאכה, וגם הגרשז"א (שם הערה רכ"ב) נקט דיש להחמיר לכתחילה משום זה, וקצ"ע דהוא שלא כדברי המ"ב הנ"ל דמותר אפי' באינו ראוי לשום מלאכה, ואולי מספקא להו בסברת מרן הגריש"א הנ"ל ולהכי מחמירים כשאינו ראוי לשום מלאכה וצ"ע].

שו"ר בארחות שבת (ח"ב פי"ט הערה ר"כ) שהביא מקונטרס שלמי תורה בשם מרן הגראי"ל שטיינמן שליט"א לענין שן תותבת או כתר המודבק ע"ג שן דמסתבר דדינו כדלתות הכלים ומותר לטלטלו עכ"ד, ושמחתי שזכיתי לכוין לזה, ומוכח דנקט דגם להרמב"ם מותר דמיקרי מוכן לטלטול ודלא כהנ"ל, וכן מוכח דלא חשש לדברי התוס' רי"ד הנ"ל. ובאמת צע"ק על הפוסקים הנ"ל שנקטו לדינא כדברי התוס' רי"ד, האיק לא הובא דבר זה בטור ושו"ע ובכל הנו"כ ולא אישתמיט לחד מהפוסקים שיזכיר דבר זה, (וע"ש בארחות שבת במילואים אות ו' שדן באריכות בדבר זה וכתב דליכא ראייה מדברי התוס' רי"ד), וגם מוכח דלא ס"ל כסברת מרן הגריש"א הנ"ל בכפתור, ובאמת דגם איהו ז"ל לא ס"ל הכי אלא לכתחילה דראוי להחמיר כן, אבל מעיקר הדין מודה דשרי.

